

Heemkundevereniging
"DE HEERLIJKHEID HERLAAR"

Jaargang 6, nr. 1

februari 2000

COLOFON

Bestuur:

Fr. van Dommelen, voorzitter, Tel. 5513151
M. van Griensven, secretaris, Tel. 5513363
N. Sira, penningmeester, Tel. 5514198
Mevr. M. Smits van Oyen-de Laat, Tel. 5516509
Th. van de Wetering, Tel. 5512880

Adres secretariaat:

Nieuwstraat 28,
5271 AD Sint-Michielsgestel
Tel. 5513363

Bankrelatie:

Heemkundevereniging "De Heerlijkheid Herlaar"
Rabobank Sint-Michielsgestel
Rekeningnummer: 13.36.98.742

Contributie Heemkundevereniging:

f 25,00 per jaar voor gewone leden
f 12,50 per jaar voor junior leden
f 50,00 minimaal per jaar voor donateurs
c.q. begunstigers

Den Heertgang:

Verschijnt vier maal per jaar

Abonnement:

Voor leden gratis (één per adres)
Losse nummers via VVV in het gemeentehuis

Openstelling documentatie-centrum

Zolang wij niet beschikken over een Heemhuis is het mogelijk, na afspraak, bij de secretaris boeken, tijdschriften en tekeningen in te zien.

Redactie:

M. van Griensven
Th. van de Wetering
N. Sira

Redactie adres:

Fresiastraat 6, 5271 GZ Sint-Michielsgestel

Lay-out, type- en drukwerk:

Frans den Otter

Schutblad:

Jan Lurinks

INHOUD

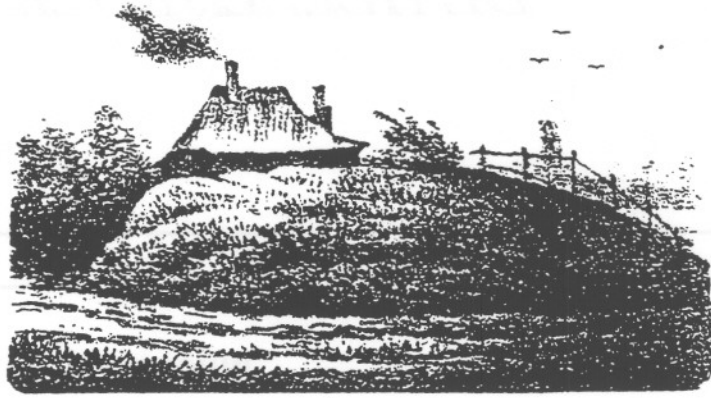
Berigt omtrent den Kapelberg <i>Cr. Hermans</i>	blz. 2
Jacob Meurs, een dorpssecretaris in de Franse tijd <i>S. v/d Voort / F. van Dommelen</i>	blz. 5
Documentatie-overzicht	blz. 8

VAN DE REDACTIE

Zoals u kunt zien is de omslag van Den Heertgang aangepast. Wij vonden dat op deze wijze duidelijker wordt aangegeven dat Den Heertgang een uitgave is van onze Heemkundevereniging.

Dank aan onze sponsors:

Harrie van Buuren, Frans Coymans en Gerard Gersjes, die door hun bijdrage de aanschaf van het materiaal voor de omslag weer mogelijk maakten.

IACVSA
V(D)HERCVLI
SACRVLVS
VIHIRMATISFIL
VIMVSMACVTRA
IVITATISBARAVOR.
V.S.L.M.

Berigt omtrent den Kapelberg

Bericht omtrent den Kapelberg, in het Gehucht Ruimel, te St.Michiels-Gestel en wegens de Romeinse Gelofte-steenen aldaar gevonden.

Bijeengebracht door Dr. C.R. Hermans

Dr. Cornelius Rudolphus Hermans (1805-1869) geboren in Oss, studeerde aan de seminariën in het Bossche vicariaat. In 1820 was hij student op seminarie Beekvliet. In 1834 promoveerde hij in de klassieke letteren. Hij werd toen benoemd tot rector van de Latijnse Scholen te 's-Hertogenbosch die in 1848 onder zijn leiding werden omgezet in een Gymnasium. Hij was in zijn tijd een van de weinige Brabanders die in nationale wetenschappelijke kringen meetelde. Hij was de belangrijkste initiatiefnemer voor de oprichting in 1836 van het Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen.

(vervolg)

De gemelde Commissie legde bij dit verslag eenen brief over van den Hoogleeraar J. Verburg te Deventer, in wiens huis een der geloftesteeenen bewaard was geweest. Zie hier de belangrijke berigten, waarmede zij door Z. Hooggel. op haar schrijven vereerd werd. "Het is waar, dat de bedoelde gelofte-, offer- of outersteen aan Hercules gewijd, welke te *Ruimel*, of *Rummel*, eene buurt van het dorp *St. Michielsgestel*, gevonden is en met meer aldaar voorheen gevonden oudheden, door Mr. Hendrik Copes, toen schepen van den Bosch, in het jaar 1686, aan Cuper, eerst Hoogleeraar en regeringslid te Deventer, naderhand afgevaardigde ter Staten Generaal, geschonken werd, in mijne woning voorhanden is geweest. Dit huis, thans mijn eigendom, was te voren dat van Cuper, en deze oudheidkundige had dien gedenksteen in een hoek van den gang, ten toon gesteld, alwaar de moeten nog te zien zijn. Doch de laatste eigenaar uit het geslacht van Cuper, de Heer Schouten het huis verkocht hebbende, heeft dien altaarstaan medegenomen naar zijn nieuw huis, een gebouw hier ter stede, dat oudtijds in verband stond met het wijd beroemde Florenshuis, door Florens Radwijn en Geert Groete gesticht. Dat huis, met de rijke nalatenschap van den Heer Schouten, is vervolgens het eigendom geworden der echtgenoot van onzen stads klokkenist en organist der hervormde gemeente van Tright, die dus thans ook in het bezit is van dien steen. UwelEd. gevoelt dus, dat ik over denzelven geene beschikking heb, en het Noord-Brabandsche Genootschap naar den Heer van Tright moet verwijzen, indien het nadere pogingen wil in het werk stellen, om dien steen in bezit te krijgen, of de vergunning te erlangen, om dien in pleister te brengen. Ik heb evenwel, ten gevalle van het Genootschap, willen doen wat ik kon, en mij naar den heer Van Tright begeven, om hem den inhoud van uwen brief mede te delen en den gelofte-steen nog een naauwkeurig in oogenschouw te nemen. Ik heb bevonden, dat de gedaantie die van een langwerpig vierhoekig altaartje is, gedekt met een lossen ovalen steen, die rondom vooruitsteekt. De altaarsteen zelf vertoonde zich ligt geel, even als of die eene soort van Benthemer steen ware. De heer van Tright hield dien voor harder dan de deksteen. Deze deksteen is donker en grauw. Het zou mij niet vreemd voorkomen, die die oorspronkelijk niet tot den eigenlijken altaarsteen behoort, maar tot een voetstuk gediend heeft, om den laatstgenoemden des te betere vertooning te doen maken, toen die nog in mijn gang stond, gelijk ik, uit de gemelde daarvan nog overgeblevene moeten, mee te mogen opmaken.

De commissie had tevens pogingen gedaan, om den steen in eigendom te verkrijgen, voor de verzameling van oud- en zeldzaamheden van het Genootschap: doch zij heeft in ha-

ren wensch, tot nog toe, niet mogen slagen; ook vond zij bij den eigenaar weinig geneigdheid, om denzelven ten koste en behoefte des Genootschaps in pleister te laten brengen. Dit stelt mij buiten staat, om den steen zelven af te beelden. Intusschen gelooven wij de oudheidkunde van ons vaderland dienst te bewijzen, met de inscriptie in steendruk mede te deelen, zoo als wij die aan den heer Verburg te danken hebben (a). Nevens deze inscriptie voegen wij een gezigt van den *Kapelberg* op het *Ruimel*, op de plaats zelve getekend.

(a) *Het spijt mij, dat ik den steen zelven niet kan laten afbeelden. Mogt mij later eene nauwkeurige afteekening geworden, zal ik die nog eens mede-deelen. De Heer van Lijnden van Bilterswijk bezat eene nette afteekening van deze steen. Zie Van Wijn, Huiszitt. leven. I. 364*

Ik mag niet ontveinzen, dat bij mij wel eens bedenkingen tegen de echtheid van de Ruimelsche oudheden gerezen zijn. Het zonderlinge toeval namelijk, dat er op denzelfden heuvel een zoo merkwaardige gelofte-steen ontdekt werd, die juist de gissing van Cuperus, drie jaren te voren openbaar gemaakt, bevestigde, in verband met de verdenking, waarin Mr. Hendrik Graham, destijds advocaat te 's-Hertogenbosch, ligt, als of hij de Rijmkronijk van Klaas Kolijn zou hebben verdicht, deed mij aan de echtheid der beide inscriptien twijfelen; daar het mij voorkwam, dat het aan Graham, zoo hij de genoemde Rijmkronijk verdicht had, weinig moeite zou hebben gekost, om ook die inscriptien te verzinnen, en aan Copes in de hand te spelen.

Doch van Wijn spreekt Graham vrij van dat letterkundig bedrog, en de inscriptie, gelijk wij die aan de goedheid van den heer Verburg verschuldigd zijn, pleit allezins voor hare echtheid. De beschouwing dier afbeelding echter zou den lezer, die met oorspronkelijke opschriften minder bekend is, al ligt tot het tegendeel doen besluiten: weshalve wij zijne bedenkingen kortelijk moeten oplossen.

Het is vooreerst niet vreemd, dat deze Romeinsche steenen op het kerkhof eener Christen-kerk of kapel gevonden werden.

In 1679 werd in de wijk Ruimel een altaarsteen gevonden die volgens de daarop
aangebrachte inscriptie toegewijd is aan de godheid Magusanus Hercules.

De tekst op deze steen luidt - vertaald - als volgt:

"Aan Magusanus Hercules is (dit altaar) gewijd.

Fla(v)us Vihirmas zoon, opperste magistraat van het land der Bataven heeft
(hiervoor) zijn gelofte ingelost, gaarne en met reden".

Het altaar dateert zeer waarschijnlijk uit de eerste helft van de eerste eeuw na Christus.

Jacob Meurs,

een dorpssecretaris in de Franse tijd.

Deze titel gaf Sonja van der Voort uit s-Hertogenbosch aan een bundel aantekeningen over haar onderzoek in de oude resolutieboeken en andere archiefstukken van het Gestelse dorpsbestuur, waarin haar voorvader Jacob Meurs, als secretaris van dat bestuur in prachtig handschrift de geschiedenis van ons dorp heeft opgetekend. Zij heeft gevraagd uit die aantekeningen in Den Heertgang te publiceren.

Dat gebeurt in onderdelen.

Hier volgt deel 1.

Jacob Meurs, geboren in Den Bosch op 11 mei 1752 werd in 1773 in de grote kerk (St.Jan) als lidmaat opgenomen in de Hervormde Kerk. Zijn vader Hendrik Meurs was koopman, blokmeester en voorts portier en sluiters van de Grote en Kleine Hekel (waterpoort). Zoon Jacob zijn eerste functie was klerk ter secretarie van Hilvarenbeek. In 1782 solliciteerde hij, 30 jaar oud, naar het ambt van secretaris van Sint-Michielsgestel. Om daarvoor in aanmerking te komen had hij geld nodig en leende van zijn moeder f 5779,36. Veel geld in die tijd, want in 1804 verdiende hij nog slechts f 275,00 per jaar. De functie was vacant vanwege het overlijden van secretaris Dompzelaar. De aanstelling van Jacob Meurs tot secretaris had plaats op 26 november 1782 tijdens een bijeenkomst in de toenmalige raadskamer naast de toren van de Heeren Drossaerd en Schepenen der Heerlijkheid van Sint-Michielsgestel, Gemonde en Oud en Nieuw Herlaer. De benoeming was vanuit Mannheim bij een besluit van 11 oktober al goedgekeurd door Carel Theodore van Palz-Sulzbach, heer van de heerlijkheid. Deze goedkeuring was gebaseerd op een *"Goed rapport ons aangedaan van den persoon Jacob Meurs, en ons vertrouwend op de zijne vromigheid (hervormd), neerstigheid, getrouwigheid, en andere goede qualiteiten"*.

Enkele dagen daarvoor had de kandidaat de eed afgelegd *"aan handen van den Heere Eerste presideerende, getekend C.A. Maclaine, 22 november 1782, Rade en Leenhove van Brabant en Lande van Overmaze"*.

Op 30 november 1782, het was zaterdag, overhandigde de weduwe Dompzelaar alle stukken aan de nieuwe secretaris. Die stukken bestonden uit de protocollen, registers, charters en een som geld van 385 gulden, 12 stuivers en 8 penningen. Dit alles werd in de *"dorpskomme"*, de grote kast in de raadskamer bij de toren opgesloten.

Uit de hierboven opgesomde feiten valt op te maken dat het bestuur van de gemeente, zeker als het om benoemingen ging, afhankelijk was van de Heer van de heerlijkheid. Sinds 1660 moest de secretaris bovendien in handen van de Raad of Leenhof van Brabant een eed afleggen. Dit was voorgeschreven op grond van het door de Republiek der

Verenigde Nederlanden uitgevaardigde Reglement op de Politieke Reformatie in de Meijerij van Den Bosch.

Het waren onrustige tijden. De protestanten maakten de dienst uit en hadden al sedert lange tijd de Michaelkerk aan de Plaets in gebruik. De katholieke eredienst was in het openbaar verboden. De schoolmeester en tevens koster in Gestel en Gemonde, Barend Veneka, was daarnaast president-schepenen van het dorpsbestuur. De katholieken kerken in de schuurkerk in de Stokhoek. De pastoor bewoonde een huis vlakbij de schuurkerk. Jacob Meurs noteerde in 1783 *"zeedert eenigen tijd inde Meijerije en omleggende plaatsen waren er verscheide diverijen en huisbraken gepleegt"*. 's Nachts werd er gewaakt: de rotmeesters moesten elke nacht *"vier bekwaame manspersonen"* aanstellen. Reden genoeg voor het dorpsbestuur voor de benoeming van een dorpsdienaar (een soort politieagent) in de persoon van Jacob Bitter tegen een vergoeding per jaar van f 50,00. De arbeidsvoorwaarden voorzagen ook in de aanschaf van een uitmonstering (hij was gekleed in livrei, voorzien van de dorpskleuren) en elk jaar nieuwe *"hembden, kousen en schoenen"*.

In 1783 brandde het huis van de ongelukkige Dirk Schuurmans af, zelf de kleren van het dienstmeisje Anneke waren verbrand. Wellicht was dit mede aanleiding voor het dorpsbestuur te beraadslagen over de aanschaf van een *"brandspuyt"*. Toen die er was werden de *"leederen darmen"* in de kerk bewaard. Het dorpsbestuur vergaderde in 1784 over onder meer de bouw van een nieuwe brug over de Dommel en over de gevolgen van een grote hagelslag, waarbij veel schade aan de oogst en de kerk was toegebracht. In 1785 werden tellingen gehouden. Binnen de heerlijkheid werden 339 huizen geteld met 401 huishoudingen, 73 schuren los van de huizen, 4 kastelen met grachten en een kerk met kerkhof. Er bleken 198 paarden, 635 koeien, 190 karren, 127 bakovens en 2 windmolens te zijn. In 1785 werd Johannes Kolb als gerechtsvorster voorgedragen. Hij was van de *"waare Christelijke gereformeerde religie"* en woonde in het inmiddels afgebroken Kempisch verdiepingshuis; in 1815 wordt hij in het notarieel archief genoemd als herbergier. De vorster verrichtte de insinuasies (gerechtelijke aanzeggingen), beslagleggingen en andere diensten van gerechtelijke aard. Toen secretaris Meurs voldoende was ingeburgerd kocht hij in 1787 van dr. Thomas Johannes Josephus Robert een huis met hof en toebehoren, van ouds genaamd "de Zwaan" (al in 1692 genoemd), dat stond op de hoek van de Schildershof en het huidige Petrus Dondersplein. Hij liet het grotendeels afbreken en bouwde er een nieuw huis, dat ook nadien de naam De Zwaan behield. Thans is dit pand in gebruik als protestants gemeente-

centrum. De weduwe van Dompzelaar was zijn buurvrouw op de andere hoek van het Schildershof. Toen het huis klaar was trouwde hij met Anna Verhagen uit Veen. Hij kreeg drie kinderen: Henriette Wilhelmina, Philippus Hendrik en Helena Alette. In deze periode ging de dorpsdienaar Johannes Gevers er stiekem vandoor en werd opgevolgd door Cornelis van der Meijden, geboortig uit Vught, Pieter van Pommel (?) verdrong op 8 maart 1790 's nachts in "de Pettelaarse straat".

Omdat het dorpsbestuur niet beschikte over een behoorlijke vergaderruimte en de papieren teveel op elkaar waren gepropt in de dorpskomme (kast), kreeg meester timmerman Pieter van Rooij opdracht een ontwerp te maken voor de bouw van een nieuw raadhuis tussen huize Overkerk en de toen nog protestantse pastorie. Het plan werd in 1792 uitgevoerd door Willem Verhees uit Boxtel. De aanneemsom bedroeg f 4400,00. Willem Quarles van Ufford, woonachtig op de Grootte Ruwenberg, leende de gemeente een bedrag van f 1900,00 om de kosten te betalen. De meer genoemde Barend Veneka woonde als schoolmeester in het schoolhuis gelegen achter de kerk op de grens van het kerkhof. Hij kwam in functie in 1744. In 1798 was hij op 77 jarige leeftijd nog steeds in functie. Op 6 april 1798 schreef secretaris Meurs namens het dorpsbestuur dat de schoolmeester de enige politiek onbetrouwbare figuur in het dorp was. Toen er in 1794 sprake van was dat de Franse troepen zouden komen ging hij er vandoor en bleef een half jaar weg. Na zijn overlijden in 1799 werd hij opgevolgd door Adrianus de Reus. De Franse troepen kwamen inderdaad. Reeds in juli 1794 legerden zij zich in Sint-Michielsgestel.

Vastgesteld is dat de resolutieboeken en andere protocolboeken van het dorpsbestuur in handen van de Franse troepen waren gekomen. Uit sommige boeken zijn een aantal bladzijden gescheurd. Het resolutieboek is later weer teruggegeven want vanaf 15 maart 1795 schreef secretaris Meurs gewoon verder op de volgende bladzijde. Ondertussen hadden de soldaten veel schade toegebracht aan de dorpsbruggen. Ook werd er geroofd en geplunderd. De bevolking moest zorgen voor genoeg proviand. Om de drie dagen verwachtte de gelegeerde troepen het nodige brood, haver, hooi, stro, hout enz.. Iedereen die wat kon missen bracht het naar het koor van de kerk. Daar werd het gewogen en afgetekend. Men hoopte op een latere betaling. De belegering duurde tot 5 oktober 1794.

Niet alleen Barend Veneka was gevlucht ook de predikant Bartholomeus Bruis was met de noorderzon vertrokken met meeneming van de armenkas met een inhoud van f 500,00. Zelfs de drossaerd Donker Curtius was bij de nadering van

de Fransen naar Holland gevlucht. Zijn taak zou waargenomen moeten worden door de president-schepen maar die was ook gevlucht. Het gevolg was dat Adriaan Laurens Brox het bestuur waarnam. De secretaris Jacob Meurs is op zijn post gebleven om de belangen van de Gestelnaren in deze oorlogsomstandigheden te dienen. Na de verovering van Den Bosch op 9 oktober 1794 kwamen er grote veranderingen in het bestuursstelsel. De oude schepenen werden op 21 april 1795 afgezet en vervangen door nieuwe bestuurders, gekozen door het volk. Niet lang daarna in 1798 werd de oude heerlijkheid Herlaer opgeheven en kwamen de heerlijke rechten van de heer te vervallen. Ook de dorpssecretaris Meurs moest zich aan die situatie aanpassen. Hoe verantwoordde hij zijn keuze? In het resolutieboek nam hij de volgende verklaring op: *"De secretaris heeft verklaard in zijn kwaliteit te moeten presteren tegens de electie van schepenen door de volksstem, dan dat hij echter zich daartegen niet zal verzetten, zoo is na deliberatie goedgevonden en verstaan om te voldoen aan de begeerte van de Franse natie en in navolging van andere heerlijkheden in de Meierij zonder echter daar mede eenigzins het regt van den Heer te willen verkorten"*. De verkiezingen van de nieuwe dorpsraad vonden plaats op 21 april 1795. De oude raad bestond uit Adriaan Laurens Brox, Dirk Vuyster, Wilbord van Hest., Joachim van Gestel en H. Roscam. In het nieuwe bestuur werden gekozen Adriaan Laurens Brox, Francis van der Kamen, Jan van Aalst (Dungense Kant), Joachim van Gestel, Pieter van Rooij (meester timmerman), Dirk Vuysters (Gemonde) en Wilbord van Hest (Halder). Er werden 382 stemmen uitgebracht door de meerderjarige mannelijke ingezetenen. Ook de ambtenaren moesten opnieuw worden benoemd. Het nieuwe bestuur hield er van schoon schip te maken. De vorster Johannes Kolb werd ontslagen omdat hij de grondvergaderingen niet had bijgewoond, de onderwijzer omdat hij er een half jaar vandoor was gegaan en de dorpsdienaar omdat hij te zwak was. Op veler verzoek werd Johannes Kolb later toch nog herbenoemd. Ook de positie van secretaris Meurs stond der discussie. Hij werd provisioneel (voorlopig) ontslagen, maar na een nauwkeurig onderzoek naar zijn gedrag en *"denkswijs"* bij de gedane reorganisatie van de Municipaliteit, waaruit bleek zijn goede gedrag, kunde, eerlijkheid en patriottische ijver, in zijn ambt hersteld. Tengevolge van de oorlogsomstandigheden en het niet functioneren van de armenzorg verkeerden de *"armelieden in een zeer deplorabele toestand"*. Secretaris Meurs wist na veel speurwerk de gevluchte predikant in Amsterdam te vinden. Hij legde hem een boete op van f 300,00 voor het meenemen van de armenkas. Eerst in

Documentatie-overzicht

Boeken geschonken door de bibliotheek.

- Hedendaagse kunst uit Noord-Brabant.
- Tentoonstellingscatalogus. De Nieuwe Brabantse Kunststichting en het Noord-Brabants Museum.
- Mirakelen van O.L. Vrouw te 's-Hertogenbosch 1381 - 1603. Meerdere schrijvers.
- Monumenten in Nederland "Noord-Brabant" Rijksdienst
- Monumentenzorg Noord-Brabant.
- Moderne architectuur in Nederland.
- Reisgids Nederland, Oostelijk Brabant ANWB/VVV.
- Nationaal Park de Biesbosch door W. Thijsen.
- St.Jan Openbaring. door Werkgroep St.Jan.
- Wandelen door het hart van Brabant Emsy en Evy Zwolle.
- Beken in Brabant door de Brabantse Milieufederatie.
- De Bouwloods van de St.Jans Kathedraal te 's-Hertogenbosch.
- Commissie zomertentoonstelling St.Jan.
- Langs de oude Brabantse Kerken, Westelijk Brabant.
- De restauratie van de St.Jan. Restauratiecommissie St.Jan 1985.
- Vennen in Noord-Brabant. J.H. de Bruyn.
- De historie der stad en Meierij van 's-Hertogenbosch door mr. J.H. Heum. De delen 1-2-3-4.
- De Zondagsveder C. Swinkels.
- Milieu in bruikleen deel 1. Provincie Noord-Brabant.
- Noord-Brabants Museum. Bezoekersgids. Samengesteld door de Staf van het museum.
- Zuid-Nederland. Verkenning in 42 fietstochten. L. Oteman, J. Friederichs.
- Brabants Landschap, L. van Egeraat.
- Verkenning in 22 wandelingen. West-Brabant en de Provincie Antwerpen door M. Roland.
- Glossarium iuris Brabantici 1222 - 1781. E.J.Tgh. van Emstede. 4 delen.
- Geschiedenis van Brabant, deel 1. Henk van der Horst.
- Langs 's-Herenwegen. Veldkapellengids voor Noord-Brabant. Peter Vermeulen.
- Kapellen in Midden Brabant. Paul Spapens.
- Hemelbestormers. Luchtboogbeelden op de St.Jan. T.Leeuwen - M. de Vries.
- Schilderkunst in Noord-Brabant na 1945.
- Nieuwe brabantse Kunststichting.
- Schilderkunst in Noord-Brabant na 1945. Periode 1970 - 1985. Nieuwe Brabantse Kunststichting.
- 's-Hertogenbosch bestaat nog. K.J. Steenhouwer.
- Milieu in bruikleen. Brabants Milieubeleidsplan 1991 - 1995.
- Milieu in bruikleen. Brabants Milieubeleidsplan. Bijlagen.
- Brabantse Monumenten leven. Dr. Th.G. Hoogbergen.
- Molens in Noord-Brabant. T.W.E.A. Bussel.
- Brabant bouwt in baksteen 1975.
- Geschiedenis van Noord-Brabant. Prof. Dr. H. v.d. Eerenbeemt.
- ANWB Wandelgids Noord-Brabant. Deel 2.
- Fietsen in West Noord-Brabant. ANWB Stichting Fiets.